45. ואתחנן (הראשונה דשבעה דנחמתא) (ישעיהו מ)

א. נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם:

נַחֲמוּ את **עַמִּי**.

נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי: ראב״ע: ... ומלת נַחֲמוּ, דברי השם לנביאו או לגדולי העם, וטעם פַּעֲמַיִם דרך מהירות או רגע אחרי רגע:

ב. דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַ͏ִם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה֩ צְבָאָ֨הּ כִּי נִרְצָ֜ה עֲוֹנָ֗הּ כִּי לָקְחָה֙ מִיַּד יְהוָ֔ה כִּפְלַ֖יִם בְּכָל־חַטֹּאתֶֽיהָ:

צְבָאָהּ, צָבָא: זמן שירות צבאי ובמשנה הוראה זמן חיי האדם, כמו לדוג׳ איוב ז 1: הֲלֹא צָבָא לְאֱנוֹשׁ עֲלֵי אָרֶץ, וְכִימֵי שָׂכִיר יָמָיו.

פירוש הפסוק: זמן השירות שהאדם שפשע לבוראו חייב לו.

כאן המילה צָבָא חריגה בלשון נקבה.

כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה כִּפְלַיִם בְּכָל חַטֹּאתֶיהָ: פשעי ירושלים נמחלו כפליים.

כִּפְלַיִם: המילה כֶּפֶל כבר מייצגת את המספר 2, ואילו המוספית - יים למילה כִּפְלַיִם אינה 4: מילה זו נקראת זוגי טהור, כמו ׳שתי ידיים׳.

ג. קוֹל קוֹרֵ֕א בַּמִּדְבָּ֖ר פַּנּ֣וּ דֶ֔רֶךְ יְהוָ֑ה יַשְּׁרוּ֙ בָּעֲרָבָ֣ה מְסִלָּ֔ה לֵאלֹהֵ֖ינוּ:

קוֹל קוֹרֵא: בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה. טעמי המקרא ברורים, זקן קטון הוא טעם מפסיק, ובוודאי אינו ״קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר״, שלא לדבר על התקבולת בין שתי הצלעות: בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה / יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ.

ד. כָּל־גֶּ֣יא יִנָּשֵׂ֔א וְכָל־הַ֥ר וְגִבְעָ֖ה יִשְׁפָּ֑לוּ וְהָיָ֤ה הֶֽעָקֹב֙ לְמִישׁ֔וֹר וְהָרְכָסִ֖ים לְבִקְעָֽה:

כָּל גֶּיא יִנָּשֵׂא וְכָל הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה.

גֶּיא או גַּיְא: לפי רד״ק (ס׳ המכלול קפ/א): ״המילה היא גֶּיא על משקל פֶּלֶא, כֶּלֶא, אלא שהוקל, ונחה היו״ד״.(כלומר צריך לבטא גֶּ).

ה. וְנִגְלָ֥ה כְּבוֹד־יְהוָ֖ה וְרָא֣וּ כָל־בָּשָׂ֣ר יַחְדָּ֑ו כִּ֤י פִי֙ יְהוָ֣ה דִּבֵּֽר:

וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִי יְהוָה דִּבֵּר. פעמים רבות המילה כִּי משמעותה ׳כן׳: וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו, כִּי (אכן) פִּי יְהוָה דִּבֵּר.

ו. קוֹל֙ אֹמֵ֣ר קְרָ֔א וְאָמַ֖ר מָ֣ה אֶקְרָ֑א כָּל־הַבָּשָׂ֣ר חָצִ֔יר וְכָל־חַסְדּ֖וֹ כְּצִ֥יץ הַשָּׂדֶֽה:

קוֹל אֹמֵר:

- קולו של הקב״ה לנביא: ״קְרָא״.
- וְאָמַר: ״מָה אֶקְרָא״?
- קרא: ״כָּל הַבָּשָׂר חָצִיר וְכָל חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה״.

ז. יָבֵ֤שׁ חָצִיר֙ נָבֵ֣ל צִ֔יץ כִּ֥י רוּחַ֙ יְהוָ֣ה נָשְׁבָ֣ה בּ֑וֹ אָכֵ֥ן חָצִ֖יר הָעָֽם:

רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ: כעסו של הקב״ה.

ח. יָבֵ֤שׁ חָצִיר֙ נָבֵ֣ל צִ֔יץ וּדְבַר־אֱלֹהֵ֖ינוּ יָק֥וּם לְעוֹלָֽם:

ט. **עַל הַר־גָּבֹהַּ עֲלִי־לָךְ מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלָם הָרִימִי אַל־תִּירָאִי אִמְרִי לְעָרֵי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם:**

מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן: אינו מן הכרח שרק נשים היו מבשרות לעם בשורות טובות.

י. **הִנֵּה אֲדֹנָי יֱהוִֹה בְּחָזָק יָבוֹא וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו:**

מֹשְׁלָה לוֹ: אמור להיות דגש אתי מרחיק בלמ״ד במילה לוֹ, כמו נָשְׁבָה בּוֹ, בבי״ת המילה בּוֹ בפסוק ז.

יא. **כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל:**

כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ: הִשָּׁנוּת (אליטרציה) האות עי״ן בולטת.

עָלוֹת יְנַהֵל: כבשים חולבות. מטפורה המתארת את רחמנותו של הקב״ה, בעיקר לחלשים.

יב. **מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם:**

מִי מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם ... גבורתו של הקב״ה היא ללא גבול, והעיד בזה היקום כולו בהרמוניה שלו הפלאית ובפרופורציות שלו הנפלאות.

רש״י: ״כל זה היה בו כח לעשות, וכ״ש שיש בו כח לשמור הבטחות הללו״.

רד״ק: ״אמר: לא יתמהו הגוים אם אוציא ישראל מעבדותם שעמדו ברשותם כמה שנים, כי מי שברא העולם מאין יכול לעשות זה ...״

וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים: כנראה מדובר במאזני קפיץ.

וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ: נראה ששליש מידה מסוימת.

כוונת הפסוק הזה והבאים היא: מי תכנן מראש את מידות היקום והודיע אותן להקב״ה?

יג. **מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ יְהוָֹה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ:**

תִּכֵּן: מיישר, מסדר. קרוב ל׳תקן׳.

וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ: ראב״ע מסביר כך: ״... ומי איש שיודיענו השם עצתו״, ואילו לפי טעמי המקרא: מיהו האיש שיודיע (להקב״ה) מה היה אמור לעשות?

יד. **אֶת־מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ וַיְלַמְּדֵהוּ בְּאֹרַח מִשְׁפָּט וַיְלַמְּדֵהוּ דַּעַת וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֶנּוּ:**

תְּבוּנוֹת: לשון רבים שכיחה במילים ערטילאיות כגון חכמות, מועצות, מרמות (תהל׳ מט 4: פִּי יְדַבֵּר חָכְמוֹת וְהָגוּת לִבִּי תְבוּנוֹת).

טו. **הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם נֶחְשָׁבוּ הֵן אִיִּים כַּדַּק יִטּוֹל:**

הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי: טיפת המים שתלויה בדלי או שנופלת ממנו.

מַר: שורש ׳מרר׳. (= נזל). מכאן המילה מֹר.

אִיִּים: פעמים רבות בתנ״ך, אינם סתם איים אלא מקומות רחוקים המתארים את פיזור עם ישראל בגלות. הקב״ה בז למספרם ולעוצמתם.

יז. וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָּעֵר וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה:

וּלְבָנוֹן: מטונומיה כדי לומר 'ארזי לבנון'.

וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָּעֵר, וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה: אפילו אם היו אוספים את כל ארזי לבנון, לא היה די עצים כדי להקריב *עולה אחת* להקב"ה.

יז. כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ־לוֹ:

מֵאֶפֶס: מ"ם היתרון: נגדו, הגויים הם פחות מאפס. או מ"ם המוצא: נגדו, הגויים עשויים מאין ואפס. (לדוג' ישעי' מא 24: הֵן אַתֶּם מֵאַיִן ...; או תהל' סב 10: ... בְּמֹאזְנַיִם לַעֲלוֹת הֵמָּה מֵהֶבֶל יָחַד).

יח. וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּן אֵל וּמַה־דְּמוּת תַּעַרְכוּ לוֹ:

וְאֶל מִי תְדַמְּיוּן אֵל וּמַה דְּמוּת תַּעַרְכוּ לוֹ: מאחר וכל היקום הוא אפס כנגד הקב"ה, אין להשוות אותו לאף בריה או לתארו בצורה כלשהי, קל וחומר להאליל בריה כלשהי. פסוק זה פוסל במפורש את פוליתאיזם או המונותאיזם שלא הובן כראוי.

יט. הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצוֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ וּרְתֻקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף:

הַפֶּסֶל: אליל עשוי ממתכת, עובדה הפועל 'נָסַךְ'.

כ. הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחַר חָרָשׁ חָכָם יְבַקֶּשׁ־לוֹ לְהָכִין פֶּסֶל לֹא יִמּוֹט:

הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא יִרְקַב: תרומת המסכן (העני) לאליל היא עץ שאינו נרקב.

כא. הֲלוֹא תֵדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ הֲלוֹא הֻגַּד מֵרֹאשׁ לָכֶם הֲלוֹא הֲבִינוֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ:

הֲלוֹא תֵדְעוּ להפיק מסקנה?

מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ: הוא ריבונו של עולם.

הֲלוֹא תֵדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ ... בעלי טעמי המקרא העדיפו להטעים באתנח את המילה לָכֶם במקום תִּשְׁמָעוּ (כי הפעלים הראשונים בעתיד והאחרונים בעבר).

כב. הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת:

הַיֹּשֵׁב עַל חוּג הָאָרֶץ: מכאן הראייה שידעו אבותינו (או לפחות הנביאים) שהארץ הוא כדור ולא צלחת.

וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים: קטנים כחגבים. בכל זאת, היא מחמאה כי המרחק בין הקב"ה לבני אדם הוא אין סופי!

וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת: או כְּאֹהֶל בגלל הטרחא המפסיק.

כג. הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאָיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ כַּתֹּהוּ עָשָׂה:

הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאָיִן: באפשרותו לחסל את הרוזנים.

כד. אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף בַּל־זֹרָעוּ אַף בַּל־שֹׁרֶשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם וְגַם־נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָּשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם:

אַף בַּל נִטָּעוּ: אינם נטועים באמת.

אַף בַּל שֹׁרֶשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם: שֹׁרֶשׁ הוא נשוא וגִּזְעָם הוא הנושא.

כה. וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ:

וְאֶל מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ: ראב״ע: ״... וטעם קדוש, כי השם קדוש מהשתוות עם אחד ממעשיו, אף כי עם מעשה ממעשיו״. (וקל וחומר אם מדובר במעשה מעשיו).

כו. שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בָרָא אֵלֶּה הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא מֵרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר:

מָרוֹם: השמיים.

וּרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּה: את הכוכבים.

לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא: כל אחד אומר ׳נוכח׳ בקריאת שמו.

הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא: דומה לתהל׳ קמז 4,5: מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים, לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא.